

פרשת ויחי

נשחת, וינוח בו וישתעשע בחברת הצדיקים, עד יקיצו וירננו שוכני עפר ויעמוד לגורלו לקץ הימין [דניאל יב ג].

[מז לא] ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה:

השבעה לי. מה שהיה צריך לשבועה מבן נאמן, כי ירא פן ישכח הדבר מחמת שררתו, ועל ידי שבועה יהא זרז ונשכר.

וישתחו ישראל על ראש המטה. ברש"י תעלא בעידניה סגיד ליה. [ג בשמע

שלמה האריך הנה רש"י ז"ל ארכיב פירושו אתרי רכשי, דקודם כתב תעלא כו' והדר כתב הפך עצמו, משמע השתחוויתו לה' ית'.

ולי נראה דהיינו דכתיב [להלן מח ב] ויתחזק ישראל וישב על המטה, כלומר עשה עצמו

כאילו אינו חלוש ולא חולה ממש, אלא תש כח מחמת זקנה בלבד, כי מאחר שיוכל

לישב על המטה כדרכו, וכל ישיבתו על המטות, אם כן הרי הוא מתחזק כבריא, ולא

היה לו דין חולה שיצטרך יוסף לישיב מרגלותיו, ועשה כן בחכמה גדולה, כדי

שישב יוסף לצד מראשותיו, ולא ימנע מחמת אותה שאמרו [שבת י"ב ע"ב] שאין

לישב לצד מראשותיו של חולה כו', ויעקב

[מז כח] ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה:

ויהי ימי יעקב. כולם שוים לטובה, ולא אחד בהם לבטלה, לכן נחשבו לו ימים אחדים א.

[מז ל] וישכבתי עם אבותי ונשא אתני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך:

ושכבתי עם אבותי וגו' וקברתני בקברתם. הרי גם בכאן

השארת הנפש מפורשת בתורה, כי על כן קדמה השכיבה עם אבותיו לקבורה

הגופנית^ב, שהיא ודאי מאוחרת גם בזמן (לא לבד במעלה) מהשכיבה הנפשית,

ומכאן ראייה גמורה לתחיית המתים מן התורה, כי בשביל השארות הנפש בלבד,

למה הקפיד כל כך על קבורת הגוף, והלא טוב לו במקום מיתתו שם תהא קבורתו,

ולא לטלטלו ולהניעו ממקום למקום רחוק, ומה תועלת לנפש בהא אם הגוף קבור כאן

או כאן, אם הוא נשחת כולו לנצח יאבד ולא יוסיף קום, הא ודאי גם בקבר לא

אבדה תקות גוף הצדיק, אינו כלה ולא

א. לכן לא נאמר 'ויהיו' אלא 'ויהי'.

ב. עיין בר"א בן הר"מ על התורה: וכו' רמז קצת אל השארת הנפש אחר הפרידה מן הגוף וכו'.

לפי שאמר ושכבתי עם אבותי וקברתני בקבורתם והקבורה אחר השכיבה.

ג. מכת"י גליון מהרש"א על התורה.

לִי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרֹאשׁוֹן וְשִׁמְעוֹן
יְהִיוּ לִי:

וְעַתָּה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנוֹלָדִים וְגו' עַד בָּא
אֵלֶיךָ. שִׁיטָר מֵאֵלֶּה ה'שְׁנֵי, לֹא
הוֹלִיד, עֵינַן פִּירוּשׁ רַש"י בַּפְסוּק [לְעֵיל מֵאֵן]
וּלְיוֹסֵף יֶלֶד שְׁנֵי בָנִים [בְּטֶרֶם תְּבוֹא שְׁנַת
הָרַעֲב, וְכָתַב רַש"י, מִכָּאן שֶׁאִדָּם אֲסוּר
לְשִׁמֶשׁ מִטָּתוֹ בְּשְׁנֵי רַעֲבוֹן].

אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה. מֵה שֶׁלֹּא נִתְפַּעַל יוֹסֵף
מִדְּבַר אָבִיו הִלְלוּ שֶׁהִקְדִּים
לְאֶפְרַיִם הַצֶּעִיר, בִּזְהָ יֵשׁ לֹמֵר עַל מֵה שֶׁאָמַר
חֲז"ל [תְּנַחֲמָא וִיחִי וְ] שֶׁאֶפְרַיִם הִיָּה מִצּוֹי אֲצֵל
יַעֲקֹב בְּתַלְמוּד, לֹא כְּמִנְשֶׁה שֶׁנִּשְׁאָר אֲצֵל
אָבִיו, לְפִיכֶךְ לֹא הָרַע זֶה בְּעֵינָיו, וְלֹא עָשָׂה
רוּשָׁם, שֶׁכֶּךְ דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִקְדִּים הַמִּצּוֹי
אֲצֵלוֹ בְּדִבְרוֹ מִמֶּנּוּ וּמֵאֲחִיו הַגָּדוֹל.

אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרֹאשׁוֹן וְשִׁמְעוֹן. מִכָּאן גַּם
כֵּן מְבֹאָר דֶּרֶךְ הַתּוֹרָה לְדַבֵּר בַּלְשׁוֹן
גִּימְטְרִיאָה.

[מִח ו'] וּמוֹלֶדֶתְךָ אֲשֶׁר הוֹלֶדְתָּ אַחֲרֵיהֶם
לְךָ יְהִיוּ עַל שֵׁם אַחֲרֵיהֶם יִקְרָאוּ בְּנֵיחֲלָתָם:

הוֹלֶדֶת אַחֲרֵיהֶם. עֵינַן גִּלְעָד [עַל הַתְּרַגּוּם ד"ה
אֲשֶׁר הוֹלֶדֶת].

וּמוֹלֶדֶתְךָ אֲשֶׁר הוֹלֶדֶת אַחֲרֵיהֶם. וּמֵהוּ
'אֲשֶׁר הוֹלֶדֶת אַחֲרֵיהֶם' אֵלּוֹ בָּנִים

יָדַע שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְקִיִּים הַחֲלוּם שִׁישְׁתַּחֲוֶה
לְיוֹסֵף, וְהוּא מִשּׁוֹם תַּעֲלֹא בְּעֵידֻנְיָהּ בְּאֵמֶת,
אֲמִנָּם דָּאג שִׁיּוֹסֵף לֹא יִסְבּוֹל וְלֹא יִנִּיחֶהוּ
לְהִשְׁתַּחֲוֹת, לְפִיכֶךְ הוֹשִׁיבוּ מֵרָאשׁוֹתָיו, וְיוֹסֵף
הִיָּה יוֹדֵעַ שֶׁהַשְׁכִּינָה לֹא זֹה מֵאֲבִיו מֵעוֹלָם
וְהִיא תָּמִיד לְמַעַלָּה מֵרָאשׁוֹ, שֶׁהָאֲבוֹת הֵן
הַמְּרַכְבֶּה [ב"ר פֶּרֶשֶׁה פ"ב ו'], לְפִיכֶךְ לֹא חֵשׁ
כֶּה"ג, וַיַּעֲקֹב עֲצָמוֹ כּוֹוֹנָתוֹ מִכָּל מְקוֹם
לְשִׁכִּינָה הִיתָה, מֵה שֶׁאֵין כֵּן אִם הִיָּה מוֹשִׁיבוֹ
מִרְגְּלוֹתָיו הִיָּה נִיכָר לְהִדְיָא שֶׁמִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ,
וְלֹא נִיחָא לְתַרְוִיָּהּ, וְהִשְׁתָּא אֲתִי שְׁפִיר
וְדו"ק, הִילכֶךְ שְׁנֵי הַדְּרָכִים צְרִיכִים זֶה לְזֶה.

[מִח א] וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה וַיִּקָּח אֶת
שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶת אֶפְרַיִם:
אֶת שְׁנֵי בָנָיו. עִם שְׁמֵשִׁים.

אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶת אֶפְרַיִם. גַּם בְּנֵיהֶם. וְאוֹלִי
גַּם נְשֵׁי בָנָיו עִמָּם.

[מִח ד] וַיֹּאמֶר אֵלִי הִנֵּנִי מִפְּרֶךְ וְהִרְבִּיתִּךָ
וְנָתַתִּיךָ לְקָהָל עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ
הַזֹּאת לְזֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֵזָת עוֹלָם:

אֶת הָאָרֶץ. נִתְבָּאָר לְעֵיל כִּמְה פַּעֲמִים [י"ב ז].

[מִח ה] וְעַתָּה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנוֹלָדִים לְךָ
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בָּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיִמָּה

ה. רֹאשׁוֹן וְשִׁמְעוֹן בְּגִימְטְרִיאָה אֶפְרַיִם מְנַשֶּׁה
כְּשִׁתּוּסִיף הַכּוֹלָל עַל רֹאשׁוֹן שְׁמְעוֹן.

(וּבְדִבְשׁ לְפִי מַעֲרֵכָה ג' אוֹת יָד כְּתַב מִלְּקוּטֵי גוּרֵי
הָאֲר"י וְהֵרֵמ"ע, רִמְזוּ מִן הַתּוֹרָה כְּשֶׁעוֹשִׂים גִּימָט'
וְחֹסֶר אֶחָד אֵינּוּ מַעֲכָב דְּכִתִּיב אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה
כְּרֹאשׁוֹן וְשִׁמְעוֹן יְהִיוּ לִי וְרָאָה כִּי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם
גִּימָט' רֹאשׁוֹן וְשִׁמְעוֹן וְאֶחָד חֹסֶר. אֵלֶּמָּה אֵינּוּ

מַעֲכָב. וְעֵינַן לְקֹט יוֹשֵׁר בְּהַקְדָּמָה: זְכוּרֵנִי שֶׁאָמַר
[הַגָּאוֹן] מֵה שֶׁאָמַר הָעוֹלָם שֶׁאֵין לְהַקְפִּיד אִם חֹסֶר
אֶחָד בְּמִנְיֵין בְּגִימְטְרִיאָה, רִאֲיִיתָם מִמֶּה שֶׁפִּירֵשׁ
בְּפֶרֶשֶׁת וְאִתְחַנֵּן (דְּבָרִים ד' כה) עַל וְנוֹשְׁנָתָם,
וְהִקְדִּים ב' שְׁנִים כו'. מִדְּצָרִיךְ לְהִקְדִּים ב' שְׁנִים,
שֶׁמֶע מִינִיָּה, שֶׁאֵינּוּ דִּי בִּשְׁנָה אַחַת. וְלִמָּה, אֵלֶּמָּה
ע"כ ש"מ שֶׁאֵין לְהַקְפִּיד אִם חֹסֶר אַחַת בְּגִימְטְרִיאָה.

שנולדו לאפרים ומנשה, בשבע עשרה שנים הללו.

אשר הולדת. בתרגום אונקלוס תרגם, ובנין די תוליד בתריהון.

עם שהכתוב אומר הולדת, [לשון] עבר, וכך היה הדבר בודאי, לא נעשה יוסף עקר אחרי בוא אביו למצרים, ובלי ספק הוליד כמה בנים בשבע עשרה שנים, הא לא נתכוין אונקלוס אלא להכניס גם אשר יולדו לו אחריו, כך כמו כן בדבר הזה, לפי שעדיין היה לו להוליד הרבה, שלא היה לו רק נ"ו שנה בעת ההיא, ולא היתה מחשבת יעקב לשלול ממנו תולדות מעתה.

ופירוש ומולדתך אשר הולדת, עיין אם לבינה [ד"ה ומולדתך].

[מח ז] ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ פנעז בדרך בעוד בברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית להם:

ברמב"ן ד"ה ואקברה שם וכו' ושם זהו מה שאמר הכתוב מתה עלי רחל בדרך ואקברה שם בדרך כלומר בדרך אשר יעברו בה בניה מתה ושם קברתיה לטובתה כי היא לא מתה בדרך רק ברמה שהיא עיר בארץ בנימין ושם נקברה אבל בדרך של עתיד מתה והכתוב לא יפרש בעתידות כו'.

בפרשת וישלח [לה טז] העיד הרב המפרש

בהפך מה שכתב כאן, ופירש הפסוק קול ברמה נשמע על דרך מליצה עיין שם, ואיפשר גם זה כתב במהדורא ראשונה קודם בואו לארץ הקדושה וסמך כאן על מה שהגיה שם, וחזר בו ממה שהיה רגיל לפרש, ואף על פי כן ביאור הכתוב כאן, יתכן כמו שפירשו הרב ז"ל.

[מח ח] וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה:

את בני יוסף. לפי מה שכתבתי לעיל [פסוק ה] מיושב 'את' זה היטב, ולכן לא הכירם, כי הביא גם בניהם עמם, אותם לא ראה עד הנה.

ויאמר מי אלה. ועל דרך הפשט יש לומר עוד, אף על פי שכבר ידע שבניו הן כמו שכתוב לעיל [פסוק ה], וקראם בשמם, לא ראו עד עתה.

או לפי דברי רז"ל [בקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו, לפי שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים, ויהוא ובניו ממנשה], יש לפרש 'וירא' ראיית הלב, כמו ראיתי אני בלבי, כי כבר כבדו עיניו מזוקן ולא יכול לראות.

[מח יא] ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אתי אלהים גם את זרעך:

ראה פניך. [...]

שם, והיא חרבה מהם. לא נאמר בכתוב "ברמה רחל מבכה על בניה", אבל אמר כי שם נשמע הקול.

ו. גם זה ראיתי אני (קהלת ב כד), ואמרתי אני בלבי (שם שם טו).

ה. ז"ל הרמב"ן שם: אני אומר שהכתוב שאומר קול ברמה נשמע (ירמיה לא יד), מליצה כדרך משל, לאמר כי היתה רחל צועקת בקול גדול ומספד מר עד שנשמע הקול למרחוק ברמה שהיא בראש ההר לבנה בנימן, כי איננו

גם את זרעך. לרבות בני בניו כנ"ל, וראם גם כן תלמידי חכמים, הנה הורה שנתקיים לו בו כיון שיש לו ג' דורות תלמידי חכמים שוב אינה פוסקת מזרעו נכ"מ פ"ה ע"א].

[מח יג] וַיִּקַּח יוֹסֵף אֶת שְׁנֵיהֶם אֶת אֶפְרַיִם בְּיָמֵינוּ מִשְׁמָאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת מְנַשֶּׁה בְּשִׁמְאֵל מִיָּמִין יִשְׂרָאֵל וַיַּגֵּשׁ אֵלָיו:

את אפרים וגו' ואת מנשה. נ"ל עם ילדיהם.

[מח יד] וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יָמִינוּ וַיָּנֶשֶׁת עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הֶצְעִיר וְאֶת שְׁמָאֵל עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שֶׁכָּל אֶת יָדָיו בִּי מְנַשֶּׁה הַבְּכוֹר:

את ימינו וגו' ואת שמאלו וגו' שכל את ידיו. ושמאל מסייעתו, כי הברכה צריך להיות בעין יפה בשתי ידיים, כעין סמיכת משה את יהושע בשתי ידיו [במדבר כז כג],

ו. דריש גם את' בכפל ענין.

ה. ז"ל שם: ומניחין שתי ידיהם על ראשיהם, כמו שמצינו בכל המברכים, כדרך שנהג משה רבנו עליו השלום עין יפה (במדבר כז כג), כך ראוי למברך לעולם, כי טוב עין הוא יברך (משלי כב ט), וכן כהנים בברכת כהנים בשתי ידיים. וכך מצינו במלאכים ליל ערב שבת, שאמרו ז"ל (שבת קי"ט ע"ב) שמניחין ידיהם על ראשו של אדם כשמברכין אותו.

ומה שמצינו ביעקב אבינו עליו השלום שברך אפרים ומנשה כל אחד ביד אחת, לא היתה עינו צרה חס ושלום, אלא מפני ההכרח הוצרך לעשות כן, כדי שלא להטיל קנאה ביניהם, מאחר שבאו לפניו בבת אחת לקבל ברכתו, ובדין היה שיקדים מנשה הבכור, אבל הוא בחר באפרים להקדימו,

(עיי' מה שכתבתי מוסך השבת במטת זהב [חדר ג אות ז"ח]), וכן עשה בברכת מנשה שימינו היתה מסייעתו, אלא שזה מוקדם לברכה וזה מאוחר, בזה שמאל טפל ולזה ימין טפל, והוא הוראת אתן אלו. וזה שאמר עוד, שכל 'את' ידיו לומר שהשכיל את הטפל בידיו.

[מח טו] וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְכֻּם אֲבֹתִי לִפְנֵי אֲבֹתָהֶם וַיַּצְחֶק הָאֱלֹהִים הָרַעָה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

את יוסף. כנ"ל [מח יא].

[מח טז] הַמְּלֹאךְ הַגָּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתִי אֲבֹתָהֶם וַיַּצְחֶק וַיִּדְּגוּ לְרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ:

את הנערים. כנ"ל וגם זרעם בכלל.

את הנערים. על דרך הסוד בספר הזוהר (דף רכ"ח ע"ב) דא רזא דכרובים, נראה

כמו שמפני כך שכל ידיו וישת יד ימינו על ראש אפרים, וגרם הקפדת יוסף, וכל שכן אם היה מקדימו לפני מנשה, היתה הקפידא יותר בודאי, לכן נשמט מזה בכל האפשרות למעט הקפדה.

זה דבר ברור לפי פשוטו של ענין, מלבד שבלתי ספק יש בו גם כן טעם על פי הסוד, שלא רצה הקב"ה שיתברכו משתי ידיו (אולי מפני שצפה הקב"ה בירבעם, ומה שגרם גדעון) לפיכך סבב הדבר באופן שיצטרך יעקב לברכם רק ביד אחת, מפני השלום כאמור, וכן היה מנהג אבי מורי הגאון ז"ל, ולא כחסרי דעת שחושבין שיש קפידא לברך דוקא ביד אחת, וסוד הידים לברכה גדול.

מ. ז"ל: ר' אלעזר אמר כיון דכריך יעקב ואתכוון מתחא לעילא כדין אמשין מעילא לתתא

אפרים על ראש מנשה:

כי ישית אביו יד ימינו. לעיקר.

יד ימינו. תמה אני מה יאמרו כת המפלפלים, מה ענין קפידת יוסף על ברכת ימין אף כי חכמים בעיניהם גם ברכת ימין גם של שמאל כאין נחשבה בעיניהם י.

על ראש אפרים וירע בעיניו. עיין מה שכתבתי [מח ה] על הפסוק אפרים ומנשה, שאף על פי שכבר הקדימו שם מטעם שזכרתי, לא עלה על דעת יוסף שמפני כך יקדימו גם בברכת בניו.

[מח כ] וַיְבָרֶכֶם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּךָ יְבָרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשׁמְךָ אֱלֹהִים בְּאֶפְרַיִם וּבְמִנְשֵׁה וַיֵּשֶׁם אֶת אֶפְרַיִם לְפָנֵי מִנְשֵׁה:

את אפרים. עם זרעו, שעיקר חשיבותו של אפרים בשביל יהושע שיצא מזרעו.

לי כי 'הנערים' גימטריא 'שלמה', דביומי קיימא סיהרא באשלמותא, ואת לרבות הני כרובים דבריאה שפרשו כנפיהם אל מקום הארון על ידו, ועיין עוד בלקט אורות שלי - זה לשונו שם: נערים. בספר הזהר פרשת ויחי (רכ"ח ע"ב) יא ובפרשת בלק (ס"ז ע"ב) מפרש את הנערים. על תרין כרובין. נראה שרוצה לומר כרובים דבריאה. בחינת זכר ונקבה שבה. או יסוד ומלכות. הנערים בגימטריא שלמה, שהשלום שלו [שבועות ל"ה ע"ב]. אין אד"ם (מ"ה. בכל בחינותיו) שאין לו שעה [אבות פ"ד מ"ג] משחקת. לפניו, בכל עת, רצון. ובכל שע"ה. שעה גימטריא שלמה, וכן שלו"ם עם הכולל. שהוא שלום בית י. לוייה שלו. לוית"ן זה יצרת לשחק בו [תהלים קד כו], ועיין זמרת הארץ [לפרק שירה פ"ד י"].

[מח יז] וַיֵּרָא יוֹסֵף כִּי יָשִׁית אָבִיו יָד יָמִינוּ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרֶע בְּעֵינָיו וַיִּתְמַךְ יָד אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ

דכתיב האלהים הרועה אותי כיון דאיהו נטיל יהיב ברכאן להאי אתר כיון דאמטי ברכאן להאי אתר כדין פתח ואמר המלאך הגואל וגו', פתח ואמר (מלכים א' ח') כי הכרובים פורשי כנפים אל מקום הארון וגו' תא חזי כרובים באת ובניסא הוו קיימי תלת זמנין ביומא הוו פרשי גדפיהון וסככי על ארונא לתתא דכתיב פורשי כנפים פרושי לא כתיב אלא פורשי, ות"ח קודשא בריך הוא עביד לתתא כגוונא דלעילא כרובים דיוקנא דלהון כחזו רביין וקיימין תחות האי אתר מימינא ומשמאלא ואלין אתברכן בקדמיתא מהנהו ברכאן דנגדן מעילא ומהכא נגדי ברכאן לתתא ועל דא כתיב המלאך הגואל אותי מכל רע, אותי דנטיל ברכאן מגוונין דלעילא וכיון דאיהו נטיל יברך את הנערים דא רזא דכרובים דמנייהו נגדי ברכאן מעילאי לתתאי.

י. ונקרא שמו 'ציצים ופרחים'.

יא. ובהגהות הזהר שם: הנערי"ם, בגימטריא שלמ"ה, דביומי קיימא סיהרא באשלמותא, א"ת, לאסגיייה הני כרובים (דבריאה), שפרשו כנפיהם אל מקום הארון על ידו, ועיין מה שכתבתי בלקט אורות [ציצים ופרחים] בס"ד.

יב. עיין בסידור בפירוש שים שלו"ם, הוא יסוד שע"ו נהורין, (כי יוסף יפת תואר) וכולל העטרה, שד"י אדנ"י עם ב' כוללים וכולל דכולל, והוא משים שלום בבית ודאי, וכו' בכל ע"ת קודם הזווג נקראת עת, ובכל שע"ה, בזמן חיבורה בשע"ו נהורין כנזכר לעיל.

יג. ז"ל: לויתן הידוע דאתמר ביה הברית התיכון (תיקון כ"א) טוב חונן ומלוה, כמער איש ולויות.

יד. עיין לעיל (מח יד) ובהערה שם.

והיו נחשבים כישראל, כאיש אחד חברים, לא חמור ולא שכס בנו לבד, שהם עם הדומה לחמור ולא אדם, (עיין פרשת וישלח) שכתבתי שזה למוד זכות על שלל באותו מעשה, מכל מקום הזקן אביהם חשב לעשותם גרים גמורים מתוך שלא לשמה, ויהיו כנפש אשר עשו בחרן [לעיל יב ה].

וברצנם עקרו שור. כלומר אבל מה שעשו ליוסף רע מזה, כי [של שכס] מדת מעשה עשו מבהלה בחמה ובקצף גדול ושטף אף, אך זה המעשה ברצון ובנחת לא מפחד אויב ומגור מסביב (כמו שהיה שם ודאי), והיה להם פנאי להיות מתונים בדבר ולחמול על אחיהם, ועשו בזדון להתאכזר עליו, כאילו הוא שור לטבח יוכל בלי עון, ובהמה שלא חטאה שנאמר בה [יהושע יא ו] ואת סוסיהם תעקר, חשבוהו לסוס של כנענים, שנצטוו לעקר לנשר פרסותיהם [עבודה זרה י"ג ע"א], ועקור סוס עשו כדי שלא יהיו ראויין לרכיבה לאויביהם, מה שלא שיין בשור, והוא לא אויב ולא של מבקש רעתם, נהגו בו כסוס, לא אפילו כשור.

עקרו שור. בתרגום אונקלוס: וברעותהון תרעו 'שור' סנאה.

חומה, תרגם אנקלוס שור, בכל מקום יי, נראה בדעתו שבני יעקב הרסו חומת שכס, שלא יבואו מהערים שסביבותיהם ויקחום ויתיישבו בה יי, ויגרשו את יעקב ובניו מנחלתם חלקת השדה אשר קנו במחיר, על כן נשארה בידם לאחוזת נחלה מן אז

עיר שכס.

יז. עיין עוד שם לד כה.

יח. עיר חומה (ויקרא כה כט) קרתא מקפא שור. יט. עיין רמב"ן כאן, ואבן עזרא ד"ה שור וד"ה ועקרו.

[מט א] ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים:

ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. [את' אשר וגו']. הטפל הגיד. ומה שיקרא באחרית הימים נעלם ממנו כדרש חז"ל [פסחים ג"ו ע"א], אבל מכל מקום ברמז, נסתר בו גם דבר הקץ, וזהו שנרמז גם במלת יקרא שהיה ראוי להיות בה"א, ובא באל"ף, מלשון הזמנה, כמו קראני לו לבני, קראתי גבורי לאפי [ישעיה יג ג], וזולת.

[מט ד] פחז כמים אל תותר פי עליך משפכי אביך אז חללת יצועי עליה:

פחז כמים אל תותר. נטל ממנו הבכורה בעלילה זו, והסתיר כי מטעם אחר גם כן היתה ראויה הבכורה ליוסף, כי מחשבת יעקב בביאה ראשונה משל לאה כסבור שהיא רחל, והיה מחשיבו [לראובן] כמו בן תמורה, והיא גם כן הטעם שבלבל ראובן משכב בלהה כמו שכתבתי שם [לעיל לה כב]. ויש לכל דבר טעם נגלה ונכסה.

[מט ו] בסדם אל תבא נפשי בקהלם אל תחד כבדי פי באפם הרגו איש וברצנם עקרו שור:

באפם הרגו איש. כל אנשי שכס יי, (אחר שנמלטו והיו לאנשים בני ברית),

יז. אולי כונתו לפסוק בהושע יא א, וממצרים קראתי לבני.

יז. היינו נקראו ביחיד 'איש' מצד מעלה וחשיבות, וראה באבן עזרא פירש 'איש' שם המין, כמו שור חמור (לעיל לב ו) והרמז על אנשי

והלאה, גם אחר עזבוה ונתיישבו בחברון הרחוקה ממנה, כמו שכתבתי בפרשת וישב [לז' יב], אף אם הכתוב קצר בזה, כמו בכל מקום.

[מט ז] אָרוּר אָפֶם בִּי עֵז וְעֶבְרָתָם בִּי קִשְׁתָּהּ אַחֲלָקֶם בִּיעֶקֶב וְאַפִּיצֶם בְּיִשְׂרָאֵל:

אחלקם ביעקב. נתקיים בלוי בודאי.

ואפיצם בישראל. נתקיים בשמעון מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון [יהושע יט ט], עיירותיו מובלעות בחלקו של יהודה.

[מט ח] יְהוּדָה אֶתָּה יוֹדוּךָ אַחִיךָ יִדְךָ בְּעֶרְףְּ אִבִּיךָ יִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ בְּנֵי אֲבִיךָ:

יודוך אחיך. תרגם אונקלוס: יהודה את אודיתא ולא בהתתא כך יודון אחך.

עיין תוס' מכות (י"א ע"ב) [ד"ה מי גרם לראובן שהודה, ולכל יש לנו סמך מן המקרא יהודה אתה יודוך אחיך ומתרגמינן את הודית כך יודוך אחיך פירוש הודית ולא בוש כך יודוך אחיך שבשביל שהתחלת להודות בא ראובן והודה].

ישתחוו לך בני אביך. תרגם אונקלוס: ויהון מקדמין למשאל בשלמך.

[מט י] לֹא יִסּוּר שְׁבַט מִיְהוּדָה וּמַחֲקֶק מִבֵּין רַגְלָיו עַד בִּי יָבֹא [שילה] שִׁילֹו וְלֹו יִקְהֶת עַמִּים:

לא יסור שבט מיהודה. כבר פירשוהו רז"ל היטב כא.

לא יסור וגו'. עיין רמב"ן. [ד"ה לא יסור שבט. וכתב בגליון] עיין מה שכתבתי בס"ד בגליון המקראות גדולות דברי הימים ב' י'.

מהלך כמה ימים, שכל ארץ יהודה הרחבה וגם ארץ בנימין מפסיק בין שני המקומות, כנראה שנלחמו בני יעקב עם הכנעני והפרזי ונצחום, ויש רמז בכתוב [להלן מח כב] אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, וכך משמע במדרש רבה [פ י] שחגר יעקב חרבו כנגדם.

כא. ברש"י כאן מגמ' סנהדרין ה' ע"א אלו ראשי גליות בבל שרודין את העם בשבט, ובכ"ר צח ח, זו סנהדרין שהוא מכה ורודה.

ב. ז"ל שם: זה דבר נפלא אחר שהרגו כל אנשי עיר שכם ושבו ויבוזו העיר ונבאשו ביושבי הארץ שכניה, ונסע משם יעקב, וביתר נדאג פן יאספו עליו ויכוהו, ונתיישב במקום אחר רחוק משם, אחרי כל זאת חזרו להם לשכם, כנראה החזיקו בה לאחוזת נחלה, ולא יראו מפני הכנעני יושב הארץ בעת ההיא, והלכו למקום סכנה עצומה, ולא עזבו נחלתם, גם לא דאג אביהם עוד עליהם, אף כי רחוקה היא מחברון מקום מגוריו

סותה שיהא אדום ללבושו וגו' שמכבסין
בדם לשון כלביך [תהלים סח כד].

כבם ביין לבשו. בתרגום אונקלוס: יהא ארנון
טב לבושוהי כסותה מילא מליא.

הוא מלשון מילת בתלמוד, וכן אמרו
בכתונת פסים שהיה של מילת, וכן איצטלא
דמילתא [יבמות ס"ז ע"ב].

[מט יג] זבולן לחוף ימים יושבן והוא
לחוף אגית ויבנתו על צידן:

לחוף ימים. אמרו חז"ל [שבת ק"ט ע"א] אין
ימים אלא הים הגדול, שכולל ימים
הרבה, וזבולון הוא שכן לחוף הים האמצעי,
ים הגדול של תורה, שגם ממנו נמשכין
המים הרבים.

לחוף אגיות. בתרגום אונקלוס: והוא יבש
מחוזין בספינן.

דייק לחוף אגיות, ורוצה לומר היה לו מאי
הים חוץ לגבול הארצות כאגיות. לא
הבינתי זאת, כי בכבוש חלקו הוא שוה לכל
השבטים, וחוץ לחלקו לא כבש מאומה.

[מט יד] יששכר חמר גרם רבץ בין
המשפתיים:

רובץ בין המשפתיים. חלקו בין אשר
וזבולון, שהם למערבו ונפתלי
בצפונו ומנשה בדרומו והירדן במזרחו,
והוא באמצע, נמצא מוקף מאחיו השבטים,
ולא היה צריך להשגב במבצרים ולעמוד
בפרצות במקום שיוכל אויב לבוא בארצו
שמוכרח לעבור תחלה בחלקי שאר שבטים
בטרם יגיע, לפיכך היה כחמור בעל עצם

לא יסור. ברמב"ן כתב, אין ענינו שלא יסור
לעולם, כו' לא יבטיח את ישראל שלא ילכו
בשבי בשום ענין בעבור שימלוך עליהם יהודה.
אבל ענינו שלא יסור שבט מיהודה אל אחד
מאחיו, כי מלכות ישראל המושל עליהם ממנו
יהיה, ולא ימשול אחד מאחיו עליו, כו' עד כי
יבא שילה ולו יקהת כל העמים לעשות בכולם
ברצונו, וזהו המשיח, כי השבט ירמוז לדוד
שהוא המלך הראשון אשר לו שבט מלכות,
ושילה הוא בנו אשר לו יקהת העמים וכו' אבל
מעט שיחל להיות ליהודה שבט מלכות לא יסור
ממנו אל שבט אחר.

ואמנם הטעם [ייתיב] שבמלת 'עד', כבר סלק
כל טענה, כי היא כמפסיק, ונמשכה למעלה,
כלומר לא יסור וגו' עד, והוא כמו עדי עד כב.
לומר שאף על פי שיסור בודאי לזמן בבית
שני ובגלות החל הזה, אבל לא יסור עד
עולם, וכמו שאמר הכתוב ואענה את זרע
דוד אך לא כל הימים [מלכים א, יא לט].

כי יבא שילה. 'שילה' גימטריא 'משה',
שהוא גואל ראשון והוא יהא גואל
אחרון, (וזה שכתוב אחריו ולו יקהת עמים),
והוא ישיב המלוכה לבעליהן.

[מט יא] אסרי לגפן עירו ולשרקה בני
אתנו כבם ביין לבשו ובדם ענבים
[סותה] סותו:

אסרי לגפן וגו' ובדם ענבים סותו. רומז
גם כן למלך המשיח, (נמשך לכתוב
שלמעלה) שיבוא על עיר בן אתונות [זכריה ט
טז], ולגפן הוא גפן ממצרים תסיע [תהלים פ ט],
ולשרקה, על שם אשרקה להם ואקבצם
[זכריה י ח], אז יהא זה כשיבוא חמוץ בגדים
מבצרה [ישעיה סג א], בצירה, ובדם ענבים

[מט כב] בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן פֶּרֶת עָלֵי עֵין
בְּנוֹת צַעֲדָה עָלֵי שׁוֹר:

נראה לי פירוש פסוק זה בדרך ישר על פי פשוטו, חציו מורה על הזכרים משבט יוסף שנתברכו מאד, כמו שאמרו ליהושע [יז יד] עם רב אני אשר עד כה ברכני ה', (ונתרעמו על שנתן להם גורל אחד [שם]), זהו 'בן' פורת, הזכרים שהיו פארותיו רבים, בן פורת עלי עין, הגפן שתולה על עין המים, וחציו השני של פסוק זה רומז על בנות (כפשוטו [בנות צעדה וגו']), שיצאו מיוסף והיו גבירות בונות עירות בחומות גבוהות, שכך מצאנו (בדברי הימים א ז יח) באחותו של גלעד המולכת, הנה היא מבני מנשה מלכה בארץ הגלעד, וכתוב שם [פסוק כד] עוד, גם באפרים, ובתו שארה ותבן את בית חורון התחתון וגו' ואת איזן שארה, בצורות ישבויה, הנה מבואר בכתוב שיצאו משני בני יוסף בנות בונות עירות מוקפות חומות (שהיו אח"כ לשלמה לערי מבצר), זהו עלי שור, תרגום חומה שורכי, ומה שאמר צעדה לשון יחידה, לפי שלא היו מושלות כאחת, לא באו משבט אחד, ואף לא בזמן אחד אלא כל אחת צעדה עלי שור בחלקה ובזמנה, וזה כפתור ופרח מתיישבים מאד בדרך הנגלה בס"ד.

בן פורת וגו'. בתרגום אונקלוס: ברי דיסגי יוסף ברי דיתברך כגופן.

תרגם בן, כענין ועל בן אמצת כי [תהלים פ טז] (הנאמר על כנה נטעה) שהוא הגפן, ופורת

ובשר כבד, בלי תנועה ממקום למקום רק רובץ, בטוח בין הגבולים שסביבותיו חלקי אחיו השוכנים על הספר, הם היו צריכים שמירה מאויבים נכרים כענין שכתוב באשר, ועל מפרציו ישכון [שופטים ה יז], ודן, למה יגור אניות [שם שם ז], זבולון [לחוף ימים ישכון], שהולך על מצר ארץ ישראל, אך יששכר לבדו הוא שוכן בטח ביניהם, ואינו צריך להתנועע תמיד בגדודים וחיילות כמוהם, לכן וירא מנוחה וגו', כי לא היה טרוד ממלחמה כאחיו, ויט שכמו וגו' שהיה לו פנאי לסבול עול תורה כפירוש רש"י, ויהי למס עובד, יתפרש על דרך והעובד העיר וגו' [יחזקאל מח יט], וכן אם תהיה עבד לעם הזה [מלכים א, יב ז].

[מט טו] וַיֵּרָא מְנַחָה פִּי טוֹב וְאֵת הָאָרֶץ
פִּי נִעְמָה וַיֵּט שְׁכָמוֹ לְסִבְלָ וַיְהִי לָמָס
עֶבֶד:

ויט שכמו לסבל. בתרגום אונקלוס: ויכבש מחוזי עממא.

כי שאר שבטים סובבים אותו, כמאמרם ז"ל כי ולא היה לו חוף הים כזבולון.

ומה שכתב המתרגם לכבוש מחוזות שמסביב עליהם, גם זאת לא ידעתי כי הוא לא היה על הספר כי.

ויהי למס עבד. בתרגום אונקלוס: ודישתארוון בהון יהון לה פלחין ומסקי מסין.

זה נתקיים בכבוש הארץ בשאר שבטים, אך ביששכר לא נזכר מזה מאומה.

בג. עיי' לעיל פסוק יד בד"ה רובץ. ועיי' חזקוני.

בד. עיי' מש"כ פסוק יג ד"ה לחוף, ובעל הטורים פסוק יד.

כה. לשון הכתוב יחזקאל (לו לה).

כו. עייין לעיל פסוק ו.

כז. וכ"כ ברבנו בחיי כאן, וברד"ק תהלים שם.

קָנָה אֲבִרְהָם אֶת הַשְּׂדֵה מֵאֵת עֶפְרָן
הַחֹתִי לְאַחֲזֵת קֶבֶר:

את השדה. נ"ל [לג יט].

[מט לא] שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת אֲבִרְהָם וְאֶת
שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת יִצְחָק וְאֶת
רִבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה קָבְרָתִי אֶת לָאָה:

את אברהם ואת שרה. עיין לעיל
בפרשת חיי שרה על הפסוק [כג יט]
ואחרי כן קבר אברהם את שרה, וגם 'את'
דאברהם, שנטפל לאדם הראשון הקבור
שם, 'ואת' שרה, טפלה לחוה.

את יצחק ואת רבקה וגו' את לָאָה. טפל
לאברהם, 'ואת' רבקה, טפלה להם,
'ואת' לאה, טפלה לי.

[מט לב] מִקְנֵה הַשְּׂדֵה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ
מֵאֵת בְּנֵי חֵת:

מקנה השדה וגו' מאת בני חת. כלומר
שהוא קנין ברור, שגם בני חת נתרצו
בו, שלא יוכלו לערער על עפרון שעשה
שלא מדעתם להסב נחלה מאחוזתם
לנכרים, ולא כל הימנו, אלא מאתם
ומרצונם נקנה גם כן.

[מט לג] וַיְכַל יַעֲקֹב לָצֹאת אֶת בְּנָיו
וַיֵּאסֹף רַגְלָיו אֶל הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאסֹף אֶל
עַמּוּיוֹ:

את בניו. עם בניהם.

עשהו כאילו נקוד בחול"ם הרי"ש. מלשון
ותשלח פארות [יחזקאל יז ו]. ובנות כמו [שם
טז סא] לבנות כח ולא מבריתך.

[מט כה] מֵאֵל אָבִיךָ וַיַּעֲזֹרְךָ וְאֶת שְׂדֵי
וַיְבָרְכֶךָ בְּרֶכֶת שָׁמַיִם מֵעַל בְּרֶכֶת תְּהוֹם
רִבְצָת תַּחַת בְּרֶכֶת שְׂדִים וְרַחֵם:

ואת שדי. 'ואת' זה אין לו באור, אלא
כדרך שכתבתי [בכמה מקומות כט,
מענין ל] את ה', המשכיל יבין.

[מט כז] בְּנִימִין זֶאֱבִי יִטְרָף בַּבֶּקֶר יֹאכֵל
עַד וְלַעֲרֹב יַחְלֹק שָׁלָל:

בנימין זאב יטרף. רומז על מה שיעשה
במלחמת פלגש בגבעה [שופטים יט],
שטרף ודאי כזאב רבים מישראל, ולכן
הבדיל הפסוק משאר השבטים, לצרפו
לפרשה אחרת שאינה מהענין.

אמנם עוד יש לומר דרך אחרת טוב וישר
לשבח, מה שנקבעה כאן פרשה מבדלת בין
בנימין לאחיו י"א שבטי ישראל, הלא דבר
הוא שצריך לבאליו, יובן היטב בדרך נגלה
על פי מה שכתבתי לעיל [לה יח] בפסוק קרא
לו בנימין בס"ד. בניו ודאי הוא עוד בן
בקדושת אחיו.

וְלַעֲרֹב יַחְלֹק שָׁלָל. בתרגום אונקלוס:
ובאחסנתה יתבני 'מקדשא'.

עיין פרק איזהו מקומן [זבחים] נ"ד [ע"א].

[מט ל] בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בַּשְּׂדֵה הַמְּכַפְּלָה
אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מְרֹא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר

בת. לפרוורים. (רש"י).

כט. עיין שמות כד י.

ל. גם זה מכת"ק שנכפל ענינו.

בהפתחים מוסרי הקרבים שאין צריך כל
כך לחנוט.

את ישראל. עיין להלן בפסוק [ג] ויקברו
אותו.

[ג] וימלאו לו ארבעים יום כי בן
ימלאו ימי החנטים ויבכו אותו מצרים
שבעים יום:

ויבכו אותו מצרים שבעים יום. לא נעשה
כן לכל מלך, אף כי ממצרים לעבר.

[ג ה] אבי השביעני לאמר הנה אנכי
מת בקברי אשר פרייתי לי בארץ כנען
שמה תקברני ועתה אעלה נא ואקברה
את אבי ואשובה:

את אבי. עם אבותיו, וזהו גם את אביך
[פסוק ו]. גם ירמוז למה שאמרו ז"ל [נז]
ס"ה ע"א שיקח עמו מארץ מצרים.

[ג ח] וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו
רק טפם וצאנם ובקרם עזבו בארץ
גושן:

ובקרם עזבו בארץ גושן. כמ"ש של [ג]
וגם גושן חוי היא לב.

[ג ב] ויצו יוסף את עבדיו את הרפאים
לחנט את אביו ויחנטו הרפאים את
ישראל:

את עבדיו. מזרעו וזרע אחיו.

את הרפאים. העברים, שיעסקו עם
הרופאים המצרים בענין החניטה,
שלא הניח לערלים טמאים לגוע בגוף
הקדוש והטהור.

לחנט את אביו וגו' את ישראל. כי
אביו לא היה צריך לכך, שיעקב
אבינו לא מת, ובכדי חנטו חנטיא [תענית
ה' ע"ב], לצורך עצמו לא, רק דבר טפל כזה
לסוכו בשמנים מבושמים וזנים לתת ריח
טוב לנושאים אותו אל קברו, על כן לא
פתחו הרופאים את גופו, ולא הסירו מעיו
וקרביו ממנו כדרך שאר הנחנטים במלכי
אומות, אבל מגוף העצמי בכלל לא הוסר
ולא חסר דבר גם מאיבריו הפנימיים לא
נגעה בו יד חלילה אלא כל גופו שלם כמו
בחיים, רק סיכה בעלת ריח טוב נעשית
לו, (והיא היתה נהוגה בישראל, כמו
ששנינו [ברכות נ"א ע"ב]) ביעקב אבינו נעשה
יתר שהניחוהו בארון השלם על גופו,
שנקלט גם בפנים בגופו, ולכן הוצרכו
ארבעים יום לחניטה כזאת, שיקלט

לא. ובאלשיך דרש ה'את' כענין זה, וע"פ דרכו.
הנה אמרו רבותינו ז"ל (תענית ה ב) כי יעקב
אבינו לא מת ואיך נחנט. אך לזה נשית לב אל
אומרו את עבדיו את הרופאים, מאי את. ועוד
אומרו ויחנטו הרופאים, כי ידוע שהרופאים חנטו
אותו, והיה לו לומר ויחנטו את ישראל. וגם
אומרו ישראל מיותר, והיה די יאמר ויחנטו אותו.
וכו' אמר כי צוה את עבדיו וגם את הרופאים
לחנוט, שהוא עבדיו לפתוח בטנו ולקנח קרביו

וקרבו שיוציאו ממנו, ואחרי כן את הרופאים
לחנוט. אך לא היה כן בפועל רק ויחנטו הרופאים
אך עבדיו לא עשו דבר. והוא כי הכיר בו יוסף כי
לא מת ממש כי יעקב אבינו לא מת, ועל כן לא
נגעו בו לפתחו להוציא את קרביו, וזהו את
ישראל כמות שהוא. וריבה האת לומר שעם קרביו
וקרבו נחנט.

לב. עי' לעיל מו כח, ומז ו, ובהערות מהכחור
ע"ש.

לאבלות ז' ימים מן התורה, אלא שיש לומר
זה עשה לחשיבותו של אביו כדדייק קרא,
ואין למדין ממנו להדיוטות, מכל מקום
סמך מבואר הוא לשבעת ימי אבלות אחר
שנסתם הגולל, אף על פי שכבר בכו
שבעים יום.

[ג יא] וַיָּרָא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי אֶת
הָאֵבֶל בִּגְרֹן הָאֵטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל כָּבֵד זֶה
לְמַצְרִים עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אֵבֶל מִצְרִים
אֲשֶׁר בָּעֵבֶר הֵי־רֶדֶן:

את האבל. נוסף על שבעים יום של בכיה.

[ג יג] וַיִּשְׁאוּ אֹתוֹ בָּנָיו אֶרְצָה כְּנַעַן
וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּמַעֲרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה
אֲשֶׁר קָנָה אֲבֹרָהָם אֶת הַשְּׂדֵה לְאַחֲזֹת
קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרָן הַחֲתִי עַל פְּנֵי מִמְרָא:

וישאו וגו' במערת שדה המכפלה. בכאן
דבר נפלא, כי אחר שעזב יעקב ובניו
את הארץ וכל זרעו אחריו ירדו למצרים זה
שבע עשרה שנים, בודאי כבר באה עיר
חברון ומגרשיה לעם הכנעני יושב הארץ,
כמתחלה, והניחו ליוסף המלך ממרחק
לקבור אביו בשופי בארץ אחוזתם בלי
מערער ומקטרג, ואף אם יוסף הוא השליט
על יד פרעה אשר אולי היה מושל אז גם
בארץ כנען, מכל מקום יפלא הדבר, שלא
עלה על דעת יושבי הארץ למחות כלל,
(אמנם רבותינו זכרונם לברכה נפקי דרבי
אליעזר סוף פרק ל"ח) זכרו שעשו בא וערער,
אכן כבר זכרתי בפרשת וישב [לז יב] שנראה
שם דבר יותר נפלא, שגם בטרם עלה יוסף
לגדולה, נפלה אימת בני יעקב על הכנענים
יושבי הארץ לא נגעו בנחלה שזכו בה המה
ואבותיהם.

[ג י] וַיָּבֹאוּ עַד גְּרֹן הָאֵטָד אֲשֶׁר בָּעֵבֶר
הֵי־רֶדֶן וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפַּד גָּדוֹל וְכָבֵד
מְאֹד וַיַּעַשׂ לְאֲבִיו אֵבֶל שְׁבַעַת יָמִים:

בעבר הירדן. כל מקום שנאמר עבר הירדן
סתם אינו אלא במזרחו של ירדן, עד
שיפרש לך הכתוב, אף על פי שפעמים
מפרש גם כן בשל מזרחו לתוספת באור,
מכל מקום סתמו משמע למזרח, וכן אתה
צריך לומר על כרחך גם בכאן, כי אם רצה
להכתב בו עבר המערבי, כל ארץ ישראל
היא באותו רוח, ומה זה סימן לגורן האטד,
ואם אולי עוד אחר חוץ לארץ ישראל, אין
עבר הירדן סימן, שהרי הוא כולל על כל
פנים שני עברים, והאחד ארץ כנען, ולא
האחר, וכן מוכיח לשון כתוב שאחר זה,
וירא יושב הארץ הכנעני וגו', מכלל שגורן
האטד אינו בארץ הכנעני, הא ודאי סתמו
כפירוש עבר הירדן המזרחי, כמשמעו
במקומות הרבה.

אם כן יש לתמוה איך ולמה באו לשם יוסף
וכל העולים לקבור את אביו בחברון שהיא
למערב הירדן רחוקה ממנו, וקרובה למצרים
כשמונה ימים בדרך הישר בלי שיראו
העוברים בדרך ההוא את הירדן, וכענין
שכתוב גם כן, ולא נחם אלהים דרך ארץ
פלשתים כי קרוב הוא [שמות יג יז], ומדוע אם
כן סבב יוסף עם אביו בדרך רחוקה מאד,
כמסע ישראל שהקיפו את ארץ אדום במואב
עד שהגיעו לעבר הירדן המזרחי ועברו
הנהר ברגל, והוא לא היה ירא ממלחמה
שהרי הוליכו שמה בשלום, וצריך לומר,
שהיתה בזה מטובה האלהית, להיות מזומן
לבניו שיעברו בדרך זו גאולים אצלה נעשית
דרך כבושה וסלולה וסקלה מסלה.

ויעש לאביו אבל שבעת ימים.
[בבראשית רבה (ק ז) מכאן]

שיגמלם הוא, וכזה יש לפרש גם המקור.
 'והשב', שיוכל לגבות כמה פעמים גם
 לדורות, והם לא ראינו שפייסוהו עד עתה,
 אולם נמלכו עכשיו לעשות כן, ופירוש כל
 בכאן, כמו כל כלאהם והדומים.

[ג טז] ויצו אל יוסף לאמר אביך צוה
 לפני מותו לאמר:

ויצו אל יוסף לאמר. הם צוו לשלוחים
 שיאמרו. שאביו צוה אותם לפני
 מותו, כשעמדו לפניו לשמשו בחליו, ואז לא
 היה יוסף אצלו, שיאמר לו הוא בעצמו כן.

[ג כא] ועתה אל תיראו אנכי אכלכל
 אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר
 על לבם:

אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם. אף על
 פי שנתיישבו במיטב הארץ [לעיל מז].
 (והרעב כבר פסק זה שבע עשרה שנה, ולא
 נזכר שהיה עוד רעב בתוך זמן זה), שנתרבו
 מאד, וזה אחריו 'ואת' לפי טפם.

ואת טפכם. עם אבותם ואמהותם.

[ג כג] וירא יוסף לאפרים בני שלשים
 גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברך
 יוסף:

וירא יוסף לאפרים וגו'. הקדים הכתוב
 לאפרים כדרך שעשה [יעקב], אבל

[ג יד] וישב יוסף מצרימה הוא ואחיו
 וכל העלים אתו לקבר את אביו אחרי
 קברו את אביו:

וכל העלים אתו לקבר את אביו. זה
 נראה כשפת יתר, כי כבר [כתוב]
 ויקברו אותו, ועל מנת כן עלו איתו כל
 העולים, אלא בא לומר ששהו שם ז' ימי
 אבלות, לא נסעו משם אחר הקבורה.

לקבר את אביו וגו' קברו את אביו. נ"ל
 שהקבורה לא היתה צריכה לגופו, רק
 לשכון עם אבותיו ל.

[ג טו] ויראו אחי יוסף כי מת אביהם
 ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב וישיב לנו
 את כל הרעה אשר גמלנו אתו:

והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר
 גמלנו אתו. על הרעה עצמה ודאי
 לא חשדוהו שיטור להם שנאה בלב כאשר
 גמלוהו חלילה, (בפרט כי הלא ניבא טוב לא
 רעה לבני יעקב שהביאו דבתם רעה שכן
 רבה שנאתם של אחיו עליו, וגם שחלומות
 סיפר להם שלא היה בדעה להוסיף שנאה,
 וזה שכתוב אשר 'גמלנו' אתו, לא כאשר
 'עשינו', כי ודאי גמול היה ממה שעשו לו
 רעה לו). רק חשבו שמא ינטור לעולם בלב, -
 כמו שאמרו דנקיט ליה בלבויה עד דמפייסו
 ליה [וימא כ"ג ע"א], ודאגו מעונש בדין שמים
 אם לא ימחול בלבו, שקשה יותר ממה

לג. עיין מש"כ לעיל מז ל.

לד. עיין בעל הטורים יש מפרשים "לו ישטמנו
 יוסף", כלומר הלוואי ישטמנו יוסף בלבו
 ולא יעשה לנו מעשה. ואם חפץ לעשות לנו
 ישיב לנו כל הרעה שגמלנוהו כי מה עשינו לו,
 גרמנו לו שנעשה מלך מחמת שמכרנוהו

ונתגלגל הדבר ונעשה מלך במצרים, כן יעשה
 לנו. לא פחדו שיעשה שיוסף יעשה להם דבר
 חלילה אלא שלא היו רוצים את התערומות של
 יוסף.

לח. שם הפועל.

לו. ממש"כ השב ישיב בכפל.

יוסף מכל מקום לא נטפל בגידול בני אפרים
כמו עם בני מנשה.

את עצמתי. עם ארוננו.

על ברכי יוסף. [עיי' מש"כ פרשת פנחס
(במדבר כו כט)].

[ג כו] וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִי שָׁנִים
וַיַּחְנֹטוּ אֹתוֹ וַיִּשָּׂם בְּאֶרֶז בְּמִצְרָיִם:

[ג כה] וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר פֶּקֶד פֶּקֶד אֱלֹהִים אֶתְכֶם
וְהִעֲלֵתֶם אֶת עֲצָמֹתַי מִזֶּה:

בן מאה ועשר שנים. זכה יוסף מה שלא
זכה אדם לפניו ולאחריו להיות בגדולה
שמונים שנה. גם בספרי דברי הימים של
חול, לא נמצא כזאת לאחד מכל מלכי
ארץ.

את בני ישראל. עם בני בניהם.